

Biblioteka – tinkama vieta saugoti istorinei atminčiai

Kas vyko Lietuvoje, Kupiškėje prieš trisdešimt penkerius metus, kai užgimė Lietuvos persitvarkymo sąjūdis, kaip šie įvykiai palietė asmeninį ir profesinį gyvenimą, pasikalbėjome su Lina Matiukaiute, Kupiškio viešosios bibliotekos Kraštotyros ir edukacijos skyriaus vedėja.

Be to, Lina po kruopelytę iš spaudos ir kitokių dokumentų archyvų yra surinkusi informaciją ir parengusi Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Kupiškėje 1988–1991 m. kroniką. Tad kalbanties neaplenkta ir istorinės atminties išsaugojimo tema.

**Banquolė
ALEKNIENĖ-ANDRIJAUSKĖ**

KAS LABIAUSIAI ĮSTRIGO

Pokalbis su Lina apie Sąjūdį nukėlė į jaunystės metus.

Paklausta, kas iš to meto labiausiai įstrigo, Lina papasakojo apie 1988 metų spalį. Tada bibliotekininkams Vilniuje vyko kvalifikacijos kėlimo kursai.

Tomis dienomis iš lūpų į lūpas (interneto nebuvo) sklido žinia apie pasikeitimus aukščiausioje šalies valdžioje, kad Rimgaudis Songaila, kuris buvo Lietuvos komunistų partijos centro komiteto 1-asis sekretorius, faktinis Lietuvos SSR vadovas, spalio 20 dieną pakeitė Algirdas Brazauskas. Iki tol jokių žinių apie aukščiausią valdžią praktiškai nebūdavo. Taip sutapo, kad spalio 22–23 dieną Vilniuje vyko ir pirmasis Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio suvažiavimas.

„Aš nepriklausiau Sąjūdžio iniciatyvinei grupei, bet girdėjau, žinojau, kad ji susikūrė 1988 metų rugpjūčio pradžioje. Kaip ir daugelis to meto tautiečių domėjaisi, kas vyksta šalyje, ir vyliausi, kad bus geru permainingu.

Apie Lietuvos nepriklausomybę iš pradžių net nedrašu buvo ir galvoti, bet ir šis siekis glūdėjo daugelio žmonių širdyse. Laisviau

Lina Matiukaiute, Kupiškio viešosios bibliotekos Kraštotyros ir edukacijos skyriaus vedėja, prisiminė Sąjūdžio laikus ir papasakojo, kaip tai paveikė asmeninį gyvenimą ir profesinę veiklą. Autorės nuotraukos

apie visuomeninį gyvenimą, anų dienų įvykius rašė ir šią laisvės viltį palaike savitrašius „Literatūra ir menas“, laikraštis „Kalba Vilnius“. Daug kas tą spaudą prenumeravo ir buvo gana informuoti. Vėliau atsirado „Sąjūdžio žinios“, „Atgimimas“.

Netrukus Kupiškėje Sąjūdžio iniciatyva vyko daug visokių masinių renginių. Įspūdingas buvo Lietuvos trispalvės Gedimino g. ant banko pastato iškėlimas.

Isirėžė į atmintį Sąjūdžio mitingas Pyragių estradoje, sutraukęs didžiulę minią žmonių, su garbiniais svečiais iš Vilniaus. Apie tai bus dar pasakojama išsamiau ne kartą.

Bene labiausiai įstrigo tos dienos Vilniuje 1988 metų spalį. Ten susitikau su kultūros darbuotojomis kupiškėnėmis Vilija Morkūnaite ir a. a. Virginija Vireliūnienė,

kurios tada irgi buvo Vilniuje. Teko kartu su jomis dalyvauti eisenose, kuri tuometinės valdžios prašė Vilniaus arkikatedrą grąžinti tikintiesiems (sovietiniais metais ten veikė paveikslų galerija).

Virginija buvo atsivežusi pačios pasiūtą trispalvę. Ji neatitiko nustatytų vėliavai matmenų, bet anuomet buvo labai svarbus tautiško simbolis.

Pirmąsias trispalvės žmonės patys siuvo, nes jų kitaip nebuvo galima įsigyti. Su šia vėliava ir vėliava Virginija dalyvaudavo visuose to meto Sąjūdžio ir panašiuose renginiuose. Šiandien ta vėliava perduota mūsų bibliotekai.

Per Sąjūdžio suvažiavimą spalio 22 dieną buvo paskelbta, kad Arkikatedrą grąžinama tikintiesiems. Visos trys ryte buvome nuėjusios prie Sporto rūmų, kur vyko tas suvažiavimas. Buvo pasirūpin-

ta, nors ir nekokybišku, jo įgarsinimu. Lauke girdėjosi, kas ten kalbama“, – pasakojo Lina.

Ji pridūrė, kad iš tų dienų prisimena Gedimino prospektu važiuojamosios gatvės viduryje į ištiesą liniją, iki pat Arkikatedros, išdėliotas ir uždegtas žvakes. Naktį šviečianti jų juosta atrode labai jaukiai ir gražiai.

TEIKĖ STIPRYBĖS

Linai 1988 metai buvo labai sunkūs. Gegužę mirė tėvelis. Tais metais jos tėvams reikėjo išsikelti iš tėviškės. Mat prie Svėdasų gyvenulinkystės komplekso ruoštos laistomos pievos gyvuliams ganyti, jų vienkiemis pateko į suplanuotą pievų zoną, turėjo būti nugriautas ir sulygintas su žeme.

Tėvams buvo duotas butas Svėdasuose. Tik Linos tėveliui nebe-

SAJŪDŽIO FENOMENAS

teko kraustyti į naują vietą. Į paskutinę kelionę jis išlydėtas iš savo namų.

„Sąjūdžio mitingų Vingio parke rugpjūtį transliacijos per televiziją klausiausi troboje, kur jau buvo išimta dalis grindų. Buvo labai sunku atsiveikinti su gimtąja sodyba, vaikystės pamėgtomis vietomis.

Sunkią tėvelio netektį, namų praradimą padėjo išgyventi tada Lietuvoje buvusi bendra viltinga atmosfera, greitai besikeičiantys ir įtraukiantys svarbūs šaliai visuomeniniai įvykiai. Jie neleido nugrimzti į depresiją, neveltį, asmeninį sielvartą“, – tvirtino Lina.

Ji prisiminė, kad Kupiškio viešosios bibliotekos salė buvo tapusi įsikūrusio Tremtinių klubo, kuriam vadovavo Algimantas Ridikas, susirinkimų vieta.

Vėliau čia vyko ir Sąjūdžio dalyvių susirinkimai. Net tikybos pamokos. Lina sakė iki šiol pamėnanti bažnyčios kalėdinį renginį bibliotekoje. Įspūdingai Kalėdų Senelį vaidino kunigas Virgilijus Liuiša.

ATSIVĖRĖ NAUJI HORIZONTALAI

Pasak Linos, prasidėjo permainos ir darbe. Nacionalinė biblioteka apie 1989 metus atvėrė savo spec. fondus, Lietuvos bibliotekoms paskirstė ir perdavė įvairių prieškarinio metų ir kitokių leidinių, kurie iki tol sovietinės valdžios cenzūros buvo uždrausti. Taip pat užsimezgė glaudūs ryšiai su išeivija. Sužinota, kad tarp jų yra ir nemažai kupiškėnų rašytojų, kultūros veikėjų.

Išskirtinis įvykis Kupiškėje buvo, kai tuometinėje 2-oje vidurinėje mokykloje apsilankė poetas Bernardas Brazdžionis. Lina pamėna, kaip jos mama klausdavo, kas čia per Vytė Nemunėlis rašo apie meškiuką. Pasirodo, kad čia tas pats B. Brazdžionis.

Nukelta į 8 p.

Kupiškio viešojoje bibliotekoje kaupiami krašto istorijai reikšmingi rankraščiai ir kiti dokumentai, svarbių istorinių įvykių liudytai.

Lina Matiukaiute ir jos kolegė bibliografe Jolita Pipynienė parodė aplanką su dokumentais iš Sąjūdžio veiklos Kupiškėje.

Biblioteka – tinkama vieta saugoti istorinei atminčiai

Atkelta iš 7 p.

Svarbus įvykis, ir kai bibliotekai žurnalistas, režisierius, kino ir teatro kritikas Juozas Kaributas, kilęs iš Kinderių, gyvenęs Jungtinėse Amerikos Valstijose, padovanojo 36 „Lietuvių enciklopedijos“ („Bostono enciklopedijos“) tomus. Prieš karą spėta išleisti tik 6 ar 8 „Lietuvių enciklopedijos“ tomus.

„Buvo užsimezgę geri ryšiai su kraštiečiu rašytoja Nijole Jankute iš Čikagos. Ji vėliau persikėlė pas dukrą į Australiją.

Taip pat nuoširdžiai bendrauta su savaitraščio „Mūsų pastogė“ redaktoriumi Broniumi Žaliu, kuris su žmona vėliau grįžo iš Australijos į Lietuvą ir gyveno Vilniuje.

Susirašinėjau su operos soliste, kilusia iš Subačiaus, Vince Jonuškaite, su filosofo Vinco Vyčio žmona, gyvenusiomis Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Trumpai sakant, Sąjūdžio, tautinio ir kultūrinio Atgimimo laikotarpis išplėtė mano ir kolegų akiratį, veiklos sritį.

Vyko daug susitikimų su įdomiais žmonėmis, praturtėjo bibliotekos knygų ir kitų dokumentų fondas. Išgirdome tai, ko iki tol nežinojome“, – pasakojo Lina.

Daug straipsnių apie išsivijusius rašytojus ir kitų kultūros sričių atstovus ji yra parašiusi 1993–1995 metais.

RINKO PO KRUOPELYTĘ

Lina papasakojo, kodėl parengė Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio veiklos 1988–1991 metais Kupiškėje kroniką.

Pasak jos, 2008 metais pradėtas Lietuvoje įgyvendinti projektas „Bibliotekų pažangai“, iš esmės pakeitęs jų veiklą. Kupiškio vie-

Lina Matukaitė parodė bibliotekai dovanotą a. a. Virginijos Virelūnienės siūtą trispalvę, kuri plevėsavo ne viename Sąjūdžio mitinge.
Bangulės Alekniešės-Andrijauskės nuotrauka

šoji biblioteka nuo 2001 metų turėjo interneto prieigą, o pradėjus tą projektą internetas pasiekė ir kaimo bibliotekas. Prasidėjo visokios akcijos, mokymas. Imta daug vietos skirti ir Atgimimo istorijos sklaidai. Įgyvendinant šį projektą sukurta interneto svetainė „Graži tu mano“. Bibliotekininkai kviešti rašyti apie Sąjūdį, Atgimimą. Baltijos kelią ir kitus Lietuvai svarbius įvykius, apie juose dalyvavusius žmones.

„Bibliotekos misija rinkti kraštotyrinę informaciją ir ją fiksuoti. Tad kažkiek turėjome in-

formacijos apie Sąjūdžio veiklą rajone. Reikėjo ją susisteminti, surinkti į vieną vietą.

Pradėjau versti visus laikraščius, peržiūrėti kitus turimus dokumentus, tikslinau pavardes, ieškojau šių įvykių nuotraukų ir taip bandžiau atkurti, kokia Kupiškio krašte buvo Sąjūdžio eiga. Aš viską surinkau, o kolegė Jolita Pipynienė tą informaciją įkėlė į internetą. Šis darbas užėmė nemažai laiko.

Gal yra ir kokių nors netikslumų. Galima pasigilinti, palyginti. Apie tą istorinį laikotarpį yra ir

kitų autorių publikacijų“, – teigė Lina.

Ji sakė, kad Sąjūdžio laikotarpio dokumentų dar tikrai būtų galima rasti asmeniniuose tų įvykių dalyvių ar jų palikuonių albumuose. Vienos šeimos labiau saugo tuos dokumentus ar nuotraukas, kitos žvelgia abejingiau. Labai svarbu, kad žmonės lengva ranka visko neišmestų, nesunaikintų. Yra ir per spaudą prašyta atnešti bibliotekai išlikusių to meto nuotraukų ar kitokių dokumentų.

Antai Vilija Morkūnaitė pateikė ranka rašytus Sąjūdžio dalyvių

susirinkimų protokolus, Povilas Gorklys irgi yra perdavęs savo asmeninių dokumentų.

„Manau, kad biblioteka tinkama vieta istoriniam paveldui kaupiti. Turi vietos rankraštynui, dokumentų fondui kaupiti. Čia dirbantys žmonės moka profesionaliai tuos dokumentus sutvarkyti, žino tam tikras taisykles, kurių reikia laikytis viešinant juos visuomenei.

Dabar atliekamas dokumentų fondo skaitmeninimas. Dar ne viskas sukaimeinta.

Noriu atkreipti dėmesį, kad nuotraukoms labai svarbi jų metrika. Reikia nurodyti, kokie ten žmonės nufotografuoti, kur ir kada tai vyko. Be šių duomenų nuotraukos praranda savo istorinę vertę“, – kalbėjo pašnekovė.

Pasak jos, šiuo metu ir iš Seimo kanceliarijos gautas raštas su prašymu surinkti ir jiems pateikti turimus dokumentus iš Sąjūdžio istorijos.

Matyt, ir šalies mastu susigriebta, kad informacija apie tuos įvykius visur išsibarsčiusi ir deramai nesusisteminta.

O laikas bėga, vis mažiau lieka gyvų to meto liudininkų.

Turėtume suprasti, kad istorija ne šimto ir daugiau metų senumo įvykiai, bet ir įvykė netolimoje praeityje.

„Seimo kanceliarijai pateikėme ne dokumentų originalus, bet sukaimeintus jų kopijas – 42 rankraščius ir 95 nuotraukas. Sudarytas ir perduotų dokumentų sąrašas. Gerai, kad bus jų kopijos, kad ne vienoje vietoje jie laikomi“, – pabrėžė Lina.